

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Обґрунтована необхідність формування правової компетентності у майбутніх фахівців з економічних спеціальностей під час їхньої підготовки в закладах вищої освіти. Доведено, що формування правової компетентності в системі неперервної освіти на високому рівні є необхідною передумовою їхньої успішної фахової діяльності в сучасних умовах адаптації української економіки та законодавства до європейських вимог.

Ключові слова: компетентність, правова компетентність, фахівці економічних спеціальностей, професійна підготовка.

Summary

The necessity of formation of legal competence of future specialists in economic specialties during their training in higher education institutions is substantiated. It is proved that the formation of legal competence in the system of continuing education at a high level is a necessary prerequisite for their successful professional activity in the modern conditions of adaptation of the Ukrainian economy and legislation to European requirements.

Key words: competence, legal competence, specialists of economic specialties, professional training.

Подальше розширення Європейського Союзу, ліквідації митних кордонів, посиленню співпраці між його країнами-членами, гармонізації міждержавного законодавства, створили умови для підвищення мобільності європейських громадян. Наразі європейський ринок праці потребує зрозумілих на міжнародному рівні освітніх кваліфікацій, стандартизації освітніх послуг і видачі універсальних дипломів про освіту. Тому основною метою сучасних реформ є гармонізація освітніх ресурсів європейських країн, завдяки створенню загальноєвропейських стандартів, прозорих кваліфікацій і єдиного соціально-економічного простору. Крім того, кожна країна Європейського Союзу та країна-кандидат мають відповідати політичним та економічним умовам: стабільний демократичний уряд, який визнає верховенство права та відповідних свобод і інститутів.

Запровадження в європейську освіту Болонського процесу мало за мету не тільки її універсалізацію, але й підвищення конкурентоздатності на світовому ринку освітніх послуг, адже, участь у Болонському процесі передбачає використання в національній системі освіти компетентнісного підходу для формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей, зокрема правової та економічної.

Ці аспекти освітнього процесу стали об'єктом досліджень українських і зарубіжних учених, які розглядали: структуру, закономірності функціонування та розвитку інноваційних процесів у контексті цивілізаційних змін і сучасної парадигми освіти. Окремі аспекти обраної проблеми дослідження розглянуто в працях науковців, зокрема: запровадження компетентнісного підходу в закладах вищої освіти та особливості формування професійної компетентності окреслено в працях О. Антонової, І. Бега, В. Безпалька, Л. Дибкової, А. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Кобилянського, А. Маркової, Л. Петровської та інших; вимоги до професійної освіти фахівців економічних спеціальностей розглядалися в працях М. Вачевського, І. Демури, О. Лисак, В. Мадзігона, Н. Отрощенко, Т. Поясок, Н. Примаченко, В. Стрельнікова, Н. Тверезовської, О. Федосєєвої та інших; дослідження проблеми правового виховання та формування правової компетентності майбутніх фахівців здійснено у працях Т. Бачинського, О. Губаря, В. Гузиніна, О. Дзьобань, Ю. Дмитрієнко, І. Запорожан, Г. Клімової, Н. Коваленко, Н. Логінової, О. Магдик, С. Максимової, Є. Мануйлова, О. Орлової, Ю. Пастушенка, О. Петришина, В. Ситяніна, О. Фатхутдінової та інших.

У проаналізованих наукових дослідженнях наведені різні підходи до формування правової компетентності в процесі підготовки фахівців економічних спеціальностей. Однак, безпосередньо проблема формування правової компетентності майбутніх фахівців-економістів не була предметом

спеціальних досліджень. Поза увагою дослідників залишилося обґрунтування змісту правової компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей та особливостей її формування у системі неперервної освіти, недостатньо досліджені педагогічні аспекти формування правової компетентності студентів на різних етапах неперервного навчання.

Отже, формування правової компетентності майбутніх фахівців-економістів є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки, особливості якої зумовлені глобальними інтеграційними процесами, сучасними вимогами конкурентного ринку праці до компетентності фахівців з обліку і оподаткування, інноваційними освітніми процесами та потребами врахування змісту професійної діяльності у системі вільного ринку економічно розвинених країн. Вивчення й аналіз наукових праць з проблем формування правової компетентності майбутніх фахівців-економістів дозволили нам обґрунтувати концепти, на яких базувалася реалізація теоретичних і методичних засад цього процесу.

Методологічний концепт інтегрує філософсько-методологічні основи дослідження, методологічні підходи та принципи. За результатом їх сукупного впливу на досліджуваний процес концепт відображає традиційні та інноваційні методологічні підходи до професійної правової підготовки фахівців-економістів в закладах вищої освіти, що застосовуються в єдності та взаємодоповнюють один іншого: системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований.

Концепт також відображає сукупність принципів дидактики вищої школи: зв'язку теорії з практикою, науковості, системності та послідовності, свідомості та активності в навчанні, доступності, наочності, міцності знань, умінь і навичок, індивідуального підходу та виховного характеру навчання, що є основою формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування.

Теоретичний концепт передбачає обґрунтування дефініцій основних понять дослідження («правова компетентність», «правова компетентність фахівців-економістів», «модель формування правової компетентності фахівців-економістів»); розроблення концепції, моделі та педагогічних умов формування їхньої правової компетентності в системі неперервної освіти та створення критеріально-рівневої структури сформованості їхньої правової компетентності як результату цієї підготовки.

Технологічний концепт передбачає впровадження в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців економічних спеціальностей, моделі формування у них правової компетентності в системі неперервної освіти та відповідних педагогічних умов, зокрема забезпечення міжпредметних зв'язків фахових дисциплін зі змістом правових знань, створення якісного навчально-методичного інструментарію, використання інформаційних технологій; експериментальну перевірку ефективності моделі.

Нормативною базою дослідження є положення Законів України «Про освіту», «Про охорону праці», «Про вищу освіту»; Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті; освітньо-професійна програма підготовки фахівців галузі знань 07 «Управління та адміністрування», національні та міжнародні стандарти, положення та інші нормативні документи.

За результатами досліджень були розв'язані такі дослідницькі завдання: з'ясовані теоретичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців-економістів у системі неперервної освіти та визначено понятійно-термінологічний апарат дослідження; охарактеризовано сучасний стан формування їхньої правової компетентності в системі неперервної освіти в Україні та проаналізовано відповідний зарубіжний досвід; обґрунтовано методологічні підходи, принципи та концепцію формування правової компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; розкрито сутність і зміст формування їхньої правової компетентності, визначено компоненти, критерії, показники та рівні її сформованості; визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування їхньої компетентності; розроблено компонентні моделі розвитку правової компетентності учнів, бакалаврів, магістрів і фахівців на етапі здобуття другої вищої освіти та структурно-функціональну модель формування правової компетентності майбутніх фахівців-економістів у системі неперервної освіти; розроблено навчально-методичне забезпечення реалізації структурно-функціональної моделі формування правової компетентності цих фахівців; експериментально перевірена ефективність упровадження в освітній процес запропонованих теоретичних і методичних засад формування правової компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

В процесі досліджень було здійснене поетапне впровадження та перевірка результативності розробленої навчальної технології підготовки через застосування розробленого методичного забезпечення та вдосконалення змісту, форм, методів і засобів освітньої взаємодії суб'єктів і об'єктів освітнього процесу в системі спеціального професійно орієнтованого освітнього середовища. На кожному етапі дослідження виконувалися конкретні завдання, що характеризувалися певними

результатами; кожний із етапів відігравав важливу роль у формуванні правової компетентності майбутніх фахівців-економістів. Для визначення динаміки рівнів сформованості правової компетентності було розроблено діагностичний інструментарій (компоненти, показники, критерії, методи дослідження, а також авторська програма діагностики), що може використовуватися з метою діагностики професійної підготовки студентів, активізації та реорганізації системи діагностики та моніторингу якості освіти, підвищення методичної готовності викладачів до здійснення моніторингу сформованості правової компетентності майбутніх фахівців-економістів.

Висновки

Розроблена авторами навчальна технологія формування правової компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей у системі неперервної освіти, навчальні та наукові видання можуть використовуватися в освітньому процесі педагогічних ЗВО України економічного профілю, в післядипломній освіті, підвищенні кваліфікації та перепідготовці кадрів з метою формування та розвитку правової компетентності фахівців різних спеціальностей. Практичне значення дослідження підтверджується можливістю використання його результатів у процесі розроблення навчальних програм і посібників з методики застосування ІКТ в освітньому процесі, а також підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей із використанням інноваційних навчальних технологій.

Матеріали досліджень можуть бути використані в подальших наукових розвідках із проблем формування правової компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей у системі неперервної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заюков І. В., Кобилянський О. В., Пугач В. М. Формування культури здоров'я майбутніх менеджерів в закладах вищої освіти. Педагогіка безпеки. 2019. № 1. С. 16–24. DOI: 10.31649/2524-1079-2018-3-2-016-024.
2. Пугач В. М. Особливості формування правової компетентності в процесі підготовки майбутніх менеджерів охорони здоров'я. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогіка. 2019. № 5. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/356/356>.
3. Пугач В. М. Формування правової компетентності майбутніх менеджерів охорони здоров'я як складової фахової підготовки кадрів. Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. Випуск 61. С. 145–152. DOI 10.31652/2415-7872-2020-61-145-152.
4. Пугач В. М. Формування правової компетентності майбутніх менеджерів охорони здоров'я у професійній підготовці. Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. Рівне: РОІППО, 2020. № 2 (102). С. 132–137.
5. Pugach V. Features of the conceptual-categorical apparatus legal training of health managers. The scientific heritage (Budapest, Hungary). 2020. № 45 (6). P. 32–43.
6. Пугач В. М. Формирование профессиональной компетентности в процессе подготовки менеджеров охраны здоровья. Вестник Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета. 2020. № 1 (45). С. 114–120.
7. Пугач С. С. Теоретичні та методичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців економічного профілю у системі неперервної освіти: монографія. Вінниця: ВНАУ, 2019. 229 с.
8. Пугач С. Розвиток правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. Педагогіка безпеки. 2018. № 2. С. 120–130. DOI:10.31649/2524-1079-2018-3-2-120-130.
9. Пугач С. С. Досвід правої підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД. Вип. 56. 2018. С. 169–174. (індексується в науко-метричній базі Міжнародній Index Copernicus)
10. Пугач С. Закордонний досвід формування правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. Науковий Вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. праць 2019. № 1(64). С. 194–198.
11. Пугач С. С. Зміст і структура правової компетенції майбутніх економістів. Наукові записки

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. Випуск 57 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: Твори. 2019. С. 130–136. DOI 10.31652/2415-7872-2019-57-130-136. (індексується в науко-метричній базі Міжнародній Index Copernicus)

12. Пугач С. С. Розвиток правової компетентності фахівців-економістів у закладах вищої освіти. Педагогічний альманах: збірник наук. праць. Редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Вип. 41. С. 219–226.

13. Пугач С. Особливості формування правової компетентності магістрів з обліку та оподаткування. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»: зб. наук. праць. Ред. кол.: Козубовська І. В. (гол. ред.) та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. Вип. 2. С. 144–148.

14. Пугач С. Методологічні підходи та принципи формування правової компетенції майбутніх економістів у процесі фахової підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2018. № 4(15). С. 355–370.

15. Пугач С. Особливості розвитку правової компетентності бакалаврів з обліку та оподаткування. Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка». 2019. № 2(98). С. 29–34.

16. Пугач С. С. Формування правової компетенції фахівців економічного профілю у закладах вищої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Вип. 53. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. С. 199–202.

17. Пугач С. С. Педагогічні умови розвитку правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 178. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Вінниченка, 2019. С. 148–153.

18. Пугач С. Модель розвитку правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування. Педагогіка безпеки. 2019. № 1. С. 43–53. DOI:10.31649/2524-1079-2019-4-1-043-053.

19. Пугач С. Визначення рівнів сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування. Педагогіка безпеки. 2019. № 2. С. 131–141. DOI:10.31649/2524-1079-2019-4-2-131-141.

20. Пугач С. С. Формирование у будущих экономистов правовой компетентности. Вестник Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета. 2019. № 1 (41). С. 66–71.

21. Пугач С. С. Формирование профессиональной компетентности в процессе подготовки экономистов. Актуальные проблемы современных экономических систем: сборник научных трудов; редкол.: А. Г. Проровский [и др.]. Брест: Издательство БрГТУ, 2019. С. 86–91.

22. Pugach S. Features of development of legal competence pupils of general education schools. The scientific heritage (Budapest, Hungary). 2020. Vol. 4. № 43. P. 4. С. 54–60.

Пугач Сергій Сергійович, д. пед. н., доцент, доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця, e-mail: qwertsss262@gmail.com.

Пугач Віталіна Миколаївна, к. пед. н., доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету, Вінниця, e-mail: pugach.vitalina@gmail.com.

Sergii S. Puhach, Doctor of Ped. Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law and Humanities, Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics of the Western Ukrainian National University, Vinnytsia, e-mail: qwertsss262@gmail.com.

Vitalina M. Pugach, Cand. of Ped. Sciences, Associate Professor of the Department of Law and Humanities, Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics of the Western Ukrainian National University, Vinnytsia, e-mail: pugach.vitalina@gmail.com.